

Bruk av opphavsrettslig beskyttede verk

Maria Jongers
Juridisk rådgiver
Nasjonalbiblioteket

Hensyn

- Samfunnets legitime behov for å benytte åndsverk
- ABM-sektorens oppgave å ta vare på og å formidle kunst, kultur, informasjon og kunnskap
- Enkeltpersoners ønske og behov for å ta til seg og dele verkene med familie og venner

Utviklingen av teknologi som gjør dette mulig på nye og hensiktsmessige måter

Lånereglene i åndsverkloven

- Avgrensninger av opphavsmannens enerettigheter
 - Avgrensning, ikke innskrenkning eller unntak
- Fribruksbestemmelser, tvangslisenser og avtalelisenser
- Lånereglene gjelder bare for offentliggjorte verk

Fribruksbestemmelsene

- Ikke nødvendig å spørre om lov
- Ikke betale for bruken
- Eks: sitatretten, spredningsretten, rett til privat bruk

Åndsverkloven § 12: Rett til privat bruk

- Fremstilling av eksemplar av offentliggjort verk
 - ”Lovlig” offentliggjort
 - Privat bruk som formål
 - Privat yrkesmessig bruk
 - Innen den private sfære
 - Bare fysiske personer
 - På eget initiativ
 - Teknologinøytralt
 - Enkelte eksemplarer
 - Ikke ervervsøyemed

Forts. privat bruk

Fremstilling av eksemplar av bl.a. musikkverk og filmverk

- Ikke fremmed hjelp

Funksjonshemmede kan få hjelp til slik eksemplarfremstilling

- Nødvendig på grunn av funksjonshemning
- Ikke ervervsøyemed

Spredning av eksemplar

- Åndsverkloven § 19
 - Offentliggjort verk solgt eller overdratt med opphavsmannens samtykke kan spres videre blant allmennheten
 - Konsumsjonsprinsippet
 - Utlån
 - Privat
 - Bibliotek

Forts. spredningsretten

- Unntak: datamaskinprogrammer
- Andre begrensninger
 - Ikke utleie
 - Gjelder kun det ervervede eksemplar av verket
 - Ikke hjemmel til å ta kopi for å videreformidle kopien
 - Ikke hjemmel for digital fremføring av verk

Visningsretten

- Åndsverklovens § 20
 - Utgitt eller overdratt verk
 - Fysisk eksemplar
 - Vises offentlig
 - Utstillinger

Sitatretten

- Åndsverkloven § 22
 - Det kan siteres fra offentliggjort verk
 - I samsvar med god skikk
 - I den utstrekning formålet betinger
 - I en sammenheng
 - Konkret helhetsvurdering
 - Hvor stort kan et sitat være?
 - Sitering av tekst? musikk? Fotografi?

Fremføring av verk i ABM-institusjoner

- Åvl § 21,2.ledd
 - Utgitt verk
 - Fremføringen er ikke det vesentlige ved tilstelningen
 - Eventyrstund
 - Ikke mot betaling
 - Ikke ervervsøyemed
 - Ikke film
 - Ikke scenisk fremføring av sceneverk

Fremføring av verk i undervisning

- Åndsverkloven § 21, 1.ledd
 - Utgitt verk
 - Fremføres offentlig ved gudstjeneste eller undervisning
 - Lese opp tekster
 - Fremføre musikk
 - Avspille lydopptak
- Ikke eksemplarfremstilling
- Ikke nettbasert undervisning
- Ikke fremføring av filmverk

Fremføring av film i klasserom

Forarbeidene til åndsverklovgivningen:

- Fremføring av film i ordinær klasseromsundervisning regnes ikke som *offentlig* fremføring
 - ”Privat” fremføring
 - Mindre, lukket krets
 - Ikke åpne forelesninger

Meddelelse om utstilling

Åndsverkloven § 24

- Kunstverk og fotografiske verk som utstilles, utbys for salg eller inngår i en samling kan
 - Avbildes i katalog
 - Ikke digital
 - Avbildes i meddelelse om utstillingen eller salget
 - Plakater, flyers, annonser i avis og på internett
- Ikke nødvendig med opphavsmannens samtykke
- Begrensninger

Tvangslisenser

- En lovbestemt rett til å utnytte verk til særskilte formål
- Behøver ikke å spørre om lov
- Men - må betale vederlag til rettighetshaver for bruken

Eksempler:

- Åvl § 23 annet ledd: Bruk av fotografiske verk i vitenskapelige fremstillinger av allmennopplysende karakter
- Åvl § 45b: Offentlig fremføring av lydopptak av utøvende kunstneres prestasjoner
- Åvl § 13a: Fremstilling av eksemplarer av utgitt verk til bruk ved offentlig eksamen.

Åndsverkloven §16

”Kongen kan gi regler om rett for arkiv, bibliotek, museer og undervisnings- og forskningsinstitusjoner til å fremstille eksemplar av verk for konserverings- og sikringsformål og andre særskilte formål.

Bestemmelsen gjelder ikke for ervervsmessig bruk.

Kongen kan gi regler om at arkiv, bibliotek, museer og undervisningsinstitusjoner ved hjelp av terminaler i egne lokaler, kan gjøre verk i samlingene tilgjengelig for enkeltpersoner når det skjer til forskningsformål eller private studieformål.”

Forskrift til åndsverkloven

- Endringer i forskrift til åndsverkloven
- Trådte i kraft 1.1.2008

- Fra høringsbrevet:

”Forskriftens formål er å legge til rette for at ABM-institusjonene kan utføre sine samfunnsoppgaver på en hensiktsmessig og ressursbesparende måte. Samtidig bør rettighetshaverne beholde kontrollen med utnytting av sine verk og arbeider i de nye ”digitale markeder” som fortsatt er under utvikling”

Forts. forskriften

- Forskriften gjelder for:
 - Arkiv, bibliotek, museer, undervisnings- og forskningsinstitusjoner og til bruk for funksjonshemmede
- Gjelder både for åndsverk og nærstående rettigheter
- Gjelder som hovedregel bare for offentliggjorte verk
- Forskriften har betydning for ABM-institusjonenes adgang til digitalisering og digital formidling av verk i samlingene

Eksemplarfremstilling

- Forskriftens § 1-2
- Fribruksbestemmelse
- **Hovedregelen** er at eksemplarfremstilling må skje i samme format som det ervervede eksemplaret.
 - Fra papir til papir
- Ikke i nevneverdig økonomisk konkurranse med opphavsmennene
- *Ikke-erhvervsmessig* bruk
 - Eksemplarfremstillingen kan ikke ha som formål å gå med økonomisk overskudd

Eksemplarfremstilling til eie

- ABM- institusjonens adgang til å kopiere til enkeltpersoner/brukere
 - Forskriftens § 1-9, 2. ledd
 - Aviser, enkeltartikler, samleverk, korte avsnitt
 - Analog kopiering - papir
 - Utlevering til eie
 - Forskningsformål eller private studieformål
 - Ett eksemplar til hver bruker

Eksemplarfremstilling for utlån

- Forskriftens § 1-5
- ABM-institusjonene kan fremstille
 - eksemplar på papir
 - av verk fra egne samlinger
 - som er særlig utsatt for skade ved utlån
 - og vanskelig kan erstattes ved tap
- Begrenset antall utlånskopier

Forts. eksemplarfremstilling for utlån

- Musikk og filmverk
 - Fysisk eksemplar i andre format en originaleksemplaret (for eksempel cd)
 - Hvis eksemplaret i institusjonens samlinger er særlig utsatt for skade ved utlån
 - Vanskelig kan erstattes ved tap
 - Ikke flere utlånskopier enn det institusjonen har originaleksemplarer

Eksemplarframstilling for kompletteringsformål

- Kopi av manglende partier ved ufullstendig eksemplar
- Mindre del i forhold til hele verket
- Ikke mulig å skaffe et nytt komplett verk eller deler av verket fra
 - Utsalgssted
 - Utgiver
 - Importør
 - produsent

Verk i digitalisert form

- Andre utnyttelsesmuligheter
- Kopien blir identisk med originalen
- Raskt og enkelt å kopiere
- Billig å lage en kopi i forhold til å produsere en original
- Manipuleringsmuligheter
- Spredningsmuligheter

Forts. verk i digitalisert form

- Dette muliggjør:
 - F. eks et bibliotek kan betjene flere brukere på en gang
 - Økt tilgjengelighet
 - Mindre slitasje osv.
- Men: Rettighetshaverne mister lettere kontroll over hvordan verket offentliggjøres, spres og utnyttes.
- Plagiat?
- Inntektstap?

Digitaliseringsadgang i arkiv, bibliotek og museum

- Hvis et fysisk eksemplar av et verk digitaliseres innebærer dette en eksemplarfremstilling i åndsverklovens forstand.
- Når verket vises på en datamaskinskjerm er dette en fremføring
- Begrenset adgang til digitalisering hjemlet i forskriften
 - Digital eksemplarfremstilling kan bare skje på særskilte vilkår

Digitalisering av verk i egne samlinger

- Forskriftens § 1-3: Fremstilling av maskinlesbart eksemplar:
 - Nødvendige konserverings- og sikringsformål
 - også ikke offentliggjorte verk
 - Ikke mulig å skaffe eksemplar fra utsalgssted, utgiver, importør eller produsent
 - Departementet kan gi særlig tillatelse til digitaliseringsadgang selv om forskriftens vilkår ikke er oppfylt.

Digital formidling

- Forskriftens § 1-9, 1. ledd
 - Verk fra *egne* samlinger
 - Publisering i nettverk i *egne* lokaler
 - Enkeltpersoners forskningsformål eller private studieformål
 - Ikke regelrett undervisning
 - Ikke digital kopi til låner (minnepinne eller lignende)
 - Papirutskrift til eie etter privatbruksbestemmelsen i åvl § 12
- En forutsetning at biblioteket har en lovlig digital kopi av verket.
 - §1-9 er *ikke* en særskilt digitaliseringshjemmel!
 - Digitalisert med annen hjemmel i forskriften eller innkjøpt i digital form uten avtalerestriksjoner

Digitalt fjernlån

- Digitalt fjernlån av verk mellom bibliotek
- Hjemmel forskrift § 1-8
 - Kontrollert fjernlån
 - Konkret bestilling fra en bestemt låner
 - Til forskning eller private studieformål
 - Bibliotekets egne lokaler
 - Returneres eller slettes etter bruk
 - Papirutskrift til eie etter åvl § 12
 - Den digitale kopien kan ikke inngå som del av innlånsbibliotekets samlinger
 - Ikke en egen digitaliseringshjemmel

Nasjonalbiblioteket

- Forskriftens § 1-3, 3. ledd:

”Nasjonalbiblioteket kan for konserverings- og sikringsformål fremstille eksemplar av åndsverk det har i sine samlinger i andre format enn originaleksemplaret.”

- En egen hjemmel til å digitalisere kulturarven
- Fritt velge format
- Alle verk i samlingen

Forts. Nasjonalbiblioteket

Formidling

- Forskriften § 1-10
- Vise pliktavlevert materiale på skjerm
 - I egne lokaler
 - Innen formålet av pliktavleveringsloven
 - Forskning og dokumentasjon
 - Papirutskrift etter åvl § 12
- All annen bruk av pliktavlevert materiale skal følge reglene i pliktavleveringsloven.

Generelt om gjenbruk av materiale fra Internett

- Gjenbruk innebærer en ny offentliggjøring
- Ikke fri bruk av tidligere offentliggjorte verk
- Internettpublisering er ikke privat bruk
- Hva har opphavsmannen gitt tillatelse til?
- Hva med lenking?
 - Kun lovlig utlagt materiale

Kopiering, digitalisering og formidling utover det loven og forskriften gir tillatelse til, må avtales særskilt med rettighetshaver eller en rettighetsorganisasjon